

№ 26 (283)
Ліпень 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Неабыякавае: ушанаваць класікаў годна –** стар. 2
- **Мікрараён: на месцы былой вёскі –** стар. 3
- **Рэгіён: Ільінка і Луна –** стар. 5 і 6-7

Грунвальдскай перамозе – 599 гадоў!

На тым тыдні...

● 6 ліпеня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася кніжная выстаўка «**Народанасельніцтва свету: з клопатам пра будучыню**», прысвечаная Сусветнаму дню народанасельніцтва і 40-годдзю стварэння Фонду Арганізацыі Аб'яднаных Нацый у галіне народанасельніцтва (ЮНФПА). Гэты дзень штогод адзначаецца 11 ліпеня з 1987 года і быў прысвечаны з'яўленню пяцімільярднага жыхара планеты. Імпрэза закліканая звярнуць увагу на неадкладнасць і важнасць рашэння дэмаграфічных праблемаў, на пошук шляхоў падвышэння ўзроўню і якасці жыцця людзей у свеце. З 1994 года ЮНФПА пачаў дзейнічаць і ў Беларусі.

Выстаўка працуе па 9 жніўня.

● 3 6 на 7 ліпеня ў непаўторным месцы на беразе Віслы ў Варшаве прайшло **Купалле**. Запрашаючы на свята, арганізатары абяцалі ўсім пляценне вяноў, шуканне прыгодаў і папараць-кветкі, скокі праз вогнішча. Імпрэзу аздабляў dj Ales' Kaitech.

● У той жа дзень вялікая «**Купальская талака**» – фальклорны фест Маладзечанскага раёна – прайшла на радзіме Янкі Купалы. Апроч выступлення этнагурта «Ветах» з купальскімі песнямі ды элементамі традыцыйнага абраду прайшла літаратурна-музычная праграма «**Казкай векаў блізкіх і далёкіх клічам, сонца, цябе...**» – у выкананні беларускіх артыстаў гучалі песні на словы Янкі Купалы і музычныя кампазіцыі. Гледачам прапанавалі паслухаць гурт «Alta mente», дуэт «Аксаміт», аўтару-выканаўцаў Алеся Камоцкага, Таццяну Беланогую, Андрэя Касценю, Яраша Малішэўскага і Дар'ю Кадамскую. Былі ў праграме, вядома, і пляценне купальскіх вяноў, пошукі папараць-кветкі, а таксама майстар-клас старадаўніх беларускіх танцаў суполкі «Гістрыён» у суправаджэнні гурта «Пераплут» (нататкі з таго фесту чытайце на стар. 2).

● 9 ліпеня 2009 года ў галерэі «Лабірынт» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі прайшла інфармацыйная **відэапраграма «Эвалюцыйны і гістарычны працэс: адпаведнасці і кіраванне»**. Былі асветленыя пытанні «старажытныя светапоглядныя і філасофскія палажэнні»; «паходжанне чалавецтва і яго прызначэнне» і «аналіз гісторыі чалавецтва як працэсу кіруемага».

Памяць аб нашых продках святая

Жлобіншчына – зямля старажытная. Аб гэтым сведчаць шматлікія археалагічныя помнікі: гарадзішчы, паселішчы розных гістарычных эпох, месцы пахавання нашых продкаў – курганы. Апошніх у нашым раёне можна налічыць не адну сотню. Усе яны знаходзяцца пад аховай дзяржавы. Але, згадзіцеся, кожны з нас павінен захоўваць помнікі гісторыі не пад прымусам закона, а згодна свайго сумлення, бо ж памяць аб продках святая. Менавіта гэтым пачуццём перш за ўсё кіраваўся член раённага краязнаўчага савета, член раённага савета старэйшын, былы старшыня Жлобінскага гарвыканкама Уладзімір Канстанцінавіч Ерафееў, калі ў яго ўзнікла ідэя сумесна з прадстаўнікамі раённай улады, розных раённых службаў здзейсніць паездку па месцах старажытных пахаванняў, каб ацаніць іх стан і распрацаваць меры па іх захаванні. Яго прапанову падтрымалі старшыня райсавета дэпутатаў М.В. Касюкоў, намеснік старшыні райвыканкама В.А. Касцякоў, начальнік раённай інспекцыі прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя В.У. Кастэнка, старшыня раённага савета ветэранаў М.Е. Грыцок, прадстаўнікі аддзела архітэктуры райвыканкама, землеўпарадкавальнай службы, лягаса, гарадскога дзяржаўнага гісторыка-краязнаўчага музея, мясцовых сродкаў масавай інфармацыі, іншыя.

Маршрут наш пралёг па тэрыторыі Майскага і Кіраўскага сельсаветаў, дзе да нашага часу захаваліся дзесяткі пахаванняў аднаго з плямёнаў, якія насялялі Жлобіншчыну на мяжы першага і другога тысячагоддзяў нашай эры – радзімічаў.

– Заўсёды, калі я трапляю сюды, – гаворыць У.К. Ерафееў, – вельмі хвалююся. Гэта мае родныя мясціны. Тут мае карані. Калі глядзіш на гэтыя старажытныя курганы, разумееш, што і ў маіх жылах ёсць кропля крыві тых жа радзімічаў. І я не магу быць спакойным, калі многія пахаванні маіх продкаў знаходзяцца ў непрыглядным стане...

Першае, што кідаецца ў вочы, – на многіх курганах сёння расце лес. Такого не павінна быць. Гэта перш за ўсё супярэчыць волі нашых продкаў, якія спецыяльна адводзілі месцы для сваіх

пахаванняў там, дзе лес не рос, каб курганы былі адкрытыя для «сувязі» з небам, зоркамі, космасам. І доўгі час дрэвы на гэтых месцах сапраўды не раслі. І толькі ў 1940–1950-я гады гэтыя плошчы былі «асвоены» работнікамі лесу.

За апошняе тысячагоддзе па нашай зямлі пракацілася нямала войнаў. Але нават у самую разбуральную з іх – Вялікую Айчынную – курганы засталіся цэлымі, хаця вакол некаторых з іх і сёння можна знайсці рэшткі былых акупаў. Мясцовыя жыхары нават лічаць, што курганы сваёй магічнай сілай абаранялі нашых салдатаў, адводзілі ад іх кулі і снарады. А вось на марадзёраў ніяка сіла не падзейнічала. Мы налічылі не адзін курган, дзе раскопкі вялі так званыя «чорныя археалагі». Самачынна капаць тут пачалі яшчэ да Вялікай Айчыннай вайны і капаюць да гэтага часу. Вядуцца раскопкі і на законнай падставе. Сляды работы прафесійных археологаў можна заўважыць на курганах каля вёскі Дзяніскавічы. Гэтае месца выглядае лепш, чым каля вёсак Даліна і Чорная Вірня, дзе мы пабывалі раней. Тут не расце лес, няма бытавых звалак. Але і тут не пашкодзіла б час ад часу падкошваць траву, рабіць вырубку парасткаў. Адным словам, задумацца было над чым. І ўжо менавіта на месцы, на фоне саміх курганаў, членамі выязной групы былі агавораныя некаторыя пытанні. Перш за ўсё вырашана скласці дакладную карту ўсіх курганаў, размешчаных на тэрыторыі раёна, навесці на месцы старажытных пахаванняў парадак, устанавіць спецыяльныя таблічкі, якія б папярэдзвалі, што тут знаходзяцца археалагічныя аб'екты.

Вырашана правесці такія паездкі і па іншых сельсаветах раёна. У выніку будзе распрацаваная раённая праграма па ахове і выкарыстанні старажытных пахаванняў, якія, у прыватнасці, плануецца ўключыць у турыстычныя маршруты.

Мікалай ШУКАНАЎ,
супрацоўнік жлобінскай
райгазеты «Новы дзень»,
краязнаўца

Нататкі, напісаныя на парозе Купалавай хаты

Так склалася ў маім жыцці: дзе б ні быў у пачатку ліпеня, абавязкова наведаю Купалаўскае свята ў Вязынцы. Такая завядзёнка цягнецца аж ад 100-гадовага юбілею Янкі Купалы, якое адзначалася ў 1982 годзе. Як не толькі назіральнік, але і актыўны ўдзельнік свята, вольна-вольна на працягу чвэрці стагоддзя адсочваю дынаміку, змястоўнасць, масавасць – тое, чым заўсёды прываблівае такое народнае свята.

Пачынаючы з 90-гадовага юбілею класікаў беларускай літаратуры Янкі Купалы ды Якуба Коласа (як вядома, яны нарадзіліся ў 1882 годзе) гэтая дата адзначалася на самым высокім дзяржаўным узроўні і была ўключана ў пералік мерапрыемстваў агульнадзяржаўнай значнасці. Таму сярод тых, хто рупліва займаўся падрыхтоўкай свята, былі ЦК КПБ, Савет Міністраў, міністэрствы культуры, адукацыі, аблвыканкамы ды іншыя дзяржаўныя органы і ўстановы. Невыпадкова юбілейны 100-гадовы дзень народзінаў народных пісьменнікаў быў адзначаны ярка, гучна, запамінальна. Па гэтых паказчыках свята можна параўнаць хіба што з сучаснымі штогадовымі «Дажынкамі». Праўда, запаміналася яно не пампезнасцю «Дажынак», а светлым нацыянальным духам ад удзелу ў ім шматлікай кагорты пісьменнікаў і паэтаў (не толькі з Беларусі), вялікай колькасці

прафесійных і самадзейных творчых калектываў. Нам, удзельнікам, здавалася, што ў гэты дзень на мове Купалы размаўляла ўся Беларусь. Менавіта тое запамінальнае свята згадвалі падчас сустрэчы на купалаўскай зямлі ў Вязынцы пісьменнікі, дзеячы культуры 5 ліпеня 2009 года. Яны, удзельнікі «Купалаўскай талакі» – фальклорнага свята Маладзечанскага раёна, вымушаны былі канстатаваць, што з года ў год Купалаў і Коласаў дні нараджэння адыходзяць усё далей і далей ад пісьменнікаў, ад галоўнай ідэі – ушанавання роднай мовы і культуры.

Тут неабходна выказаць падзяку Маладзечанскаму і Стаўбцоўскаму раёнам, дзе праходзяць нашы галоўныя нацыянальныя свята: нягледзячы на складаныя фінансавыя ўмовы, яны, можна сказаць, на сваіх плячах выносяць увесь цяжар падрыхтоўкі і правядзення святаў. Стараюцца, як могуць, не згубіць хоць бы для свайго краю сваіх жа славуцасцяў. За гэту справу хачу нізка ім пакланіцца. Але сітуацыя вымушае сказаць і іншае.

Апошнімі гадамі Міністэрства культуры, Мінскі аблвыканкам па нейкай незразумелай прычыне ігнаруюць Купалава і Коласава дні нараджэння, «прыწყыпова» не ўдзельнічаюць у іх правядзенні. Тое ж самае можна сказаць і ў адрас Саюза беларускіх пісьменнікаў (можна, святая для ўсіх пісьменнікаў

Купалава Вязынка аб'яднае два непрымірымыя саюзы?). Адным словам, з года ў год драбнее кагорта ўдзельнікаў, губляецца сімвал усебеларускасці гэтых святаў, размываецца ідэя яднання нацый вакол сваіх нацыянальных святаў.

Калі чытач звярнуў увагу на тое, як у гэтым годзе называлася свята ў Вязынцы (фальклорнае свята Маладзечанскага раёна «Купалаўская талакі»), то зразу меў, што 5 ліпеня ў Вязынцы ўжо слову Капалы была адведзена роля дадатку да песенна-танцавальнага фальклорнага мерапрыемства. Так яно на самой справе і было: не размеркаваныя па часе, праходзілі самі па сабе канцэрты самадзейных калектываў раёна і на меншай пляцоўцы сабраліся тыя, хто хацеў ушанаваць роднае слова, памянуць Купала.

Зноў жа, не хачу тым папракнуць арганізатараў свята, бо яны зрабілі ўсё-ўсё, што толькі маглі. На жаль, раённая рэжысура свята сваімі намаганнямі і тым рэсурсам, якім яна валодае, большага і лепшага зрабіць не магла. Тут неабходныя новы погляд на тэму, змест, далучэнне да арганізацыі свята іншых складальнікаў. Так і хочацца ўвесці ў вязынкаўскае дзейства нейкую драматургічную лінію: прысутнасць на свяце герояў твораў Купалы, самога паэта, уключэнне ў гэтую дзею жыхароў Вязынкi, яе наваколля. Дарэчы, як падказка

будучаму рэжысёру: на адлегласці 500 метраў ад той пляцоўкі, дзе праходзяць асноўныя мерапрыемствы растуць на вялікай паляне пяць дубоў (па прыкметах, равеснікі Купалы), дзе можа адбыцца дзейства. Праўда, можа знойдзецца сіла, якая падкажа кіраўніку мясцовага СПК, каб ён пашкадаваў купалаўскія дубы і не заворваў трактарамі паляну, не шкодзіў тым дубам пасадак бульбы. Паляна, дарэчы, знаходзіцца ў ахоўнай зоне, яна – помнік. Так і было прадпісана Міністэрствам культуры Беларусі яшчэ пры вызначэнні памераў ахоўнай зоны самога мемарыяла «Вязынка». Прадпісана, але даўно забыта.

Гказанае вышэй падводзіць да думкі, што прыйшоў час, калі Міністэрству культуры трэба парушыцца дзеля правядзення святаў Купалы і Коласа – нацыянальных святаў, святаў усёй дзяржавы. Ігнараванне тое што недарэчнае, яно – не-

даравальнае. Міністэрства для таго і існуе, каб вызначаць прыярытэты ў нацыянальных складніках культуры, наогул, у культурнай палітыцы.

Напісаў такую гучную фразу-лозунг, а сам пачаў вышукваць: каму б з сучасных рэжысёраў я прапанаваў бы ўзяцца за рэжысуру такіх святаў... і не знайшоў. Па-першае, яны (з тых, каго я ведаю) не валодаюць ужо гэтай тэмай, а яшчэ больш прызвычаліся да іншага – да шматлюдных, шматслоўных, дарагіх «праздников-парадов». Там і слава, там і грошы! Па-другое, «святая слова» зрабіць куды складаней, чым, напрыклад, «Дажынка». Тут мала ведаць мову, літаратуру. Сэрцам трэба адчуваць іх і маліцца «пакупалаўску»...

І адразу прапанова Міністэрству культуры: а раптам гэта (маліцца «пакупалаўску») атрымаецца ў студэнтаў-рэжысёраў універсітэта культуры і мастацтваў?

Уладзімір ГІЛЕП

Падчас адкрыцця мемарыяльнай шылды на доме, дзе нарадзіўся Янка Купала (1946 г.)

Фота з фондаў Літаратурнага музея Янкі Купалы

Дзве Радзімы ў іх сэрцы

Дзякуючы кроўным сувязям з жыхарамі Санкт-Пецярбурга маю шмат цікавай інфармацыі аб суайчынніках-беларусах, якія апынуліся там па розных прычынах.

Свой аповед аб земляках пачну з лічбаў: на сённяшні дзень у 5,5-мільённым горадзе жыве больш за 100 тысяч беларусаў. Яны – паўсюдна: у гісторыі і сучаснасці, на розных адказных пасадах, сярод мастакоў, ваеннаслужачых, навукоўцаў, артыстаў...

20 снежня мінулага года ў газеце «Рэспубліка» быў змешчаны матэрыял яе журналіста М.С. Шыманскага, дзе ён расказвае аб незабытым знаёмстве з апантаным беларусам, чалавекам, улюбёным у сваю справу, прафесарам і навукоўцам, загадчыкам аддзела рэдкай кнігі Расійскай нацыянальнай бібліятэкі (РНБ), доктарам філалагічных навук М.В. Нікалаевым. У свой час Мікалай Віктаравіч скончыў Мінскі БДУ і мог там застацца на працы, але больш прывабіў Ленінград. І з 2001 года ён вывучае і даследуе ролю і месца ўрадженцаў Беларусі ў развіцці горада на Няве. Ён ужо сабраў унікальны біяграфічны матэрыял амаль на 800 беларусаў, якія жылі тут, абаранялі і будавалі горад.

А 11 чэрвеня 2008 года ў газеце «Звязда» быў надрукаваны артыкул Сяргея Протаса «Беларускі Пецяр-

бург». Ён, як і журналіст М.С. Шыманскі, пабываў у горадзе на Няве і пазнаёміўся з яго людзьмі падчас тура журналістаў беларускіх і расійскіх СМІ. Ён расказвае: «Мы літаральна на кожным мерапрыемстве сустракалі сваіх землякоў. Беларусы былі і сярод кіраўніцтва ААТ «Звязда», якое вырабляе рукавікі для падлодак і плённа супрацоўнічае з беларускай чыгункай, і сярод кіраўнікоў падраздзяленняў найбуйнога навукова-вытворчага аб'яднання Расіі ААТ «Авангард», і нават сярод супрацоўнікаў адміністрацыі Ленінградскай вобласці. Нават яе губернатар – Валеры Сердзюкоў – родам з Гомельшчыны. І, што асабліва прыемна, усе піцёрскія беларусы з вялікай любоўю адгукаліся аб нашай агульнай, цяпер далёкай ім Радзіме». Сяргей Протас таксама сустракаўся з прафесарам-гісторыкам М.В. Нікалаевым і ад яго даведаўся, што «вядомыя на

ўвесь свет пецярбургцы беларускага паходжання літаральна ў кожнай галіне навукі, культуры, мастацтва. У музыцы гэта – Глінка, смаленскі беларус, у медыцыне – прафесар Прусак, віцэбанін... Нават лепшыя лекар-немцы не маглі канкураваць з траўматалагам-беларусам генерал-маёрам Багданоўскім, ураджэнцам Ма-гілёўскай губерні. Першы міністр абароны і начальнік генеральнага штаба арміі Расійскай імперыі – беларусы. Вядомы выканаўца Марыінскага тэатра бас Стравінскі – беларус. У галіне інжынерных вынаходніцтваў – шмат аўтараў з Беларусі. Так, сістэму ацяплення і вентыляцыі самага велічнага храма Санкт-Пецярбурга, Ісакіеўскага сабора, вынайшаў інжынер з Віцебска Лукашэвіч. А ўсю мазаіку ў ім зрабіў маладзечанскі інжынер Сцепановіч, за што атрымаў у той час высокае званне акадэміка архітэктуры». Сярод сучасных пецярбургцаў-беларусаў мноства людзей паспяховых. Ёсць і былыя жыхары пасёлка Крывічы Мядзельскага раёна – В.С. Каровін, А.А. Станкевіч, С.А. Макаравіч, З.І. Кажан...

Як адзначана ў артыкуле Сяргея Протаса, на сённяшні дзень у горадзе існуе пяць беларускіх таварыстваў. Адно з іх створана пры РНБ і называецца Асацыяцыяй беларусістаў. Узначальвае яго вучоны, прафесар, доктар культуралогіі, гісторык В.П. Грыцкевіч. Таварыства выдае «Беларускі зборнік», дзе змяшча-

юцца матэрыялы па праблемах гісторыі і культуры Беларусі, бібліяграфіі. Зборнік адрасуецца ўсім славістам-гісторыкам і кнігазнаўцам. Выйшла ўжо чатыры нумары гэтага змястоўнага і цікавага выдання. Яго адказны складальнік – М.В. Нікалаеў.

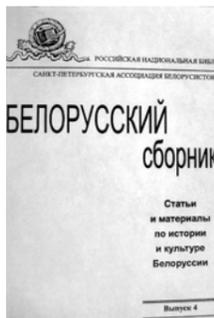
Дарэчы, у чацвёртым нумары «Беларускага зборніка» надрукавана даследаванне і вядомага палітычнага дзеяча П.К. Краўчанкі аб жыцці і лёсе славаўтага сына Бацькаўшчыны Казіміра Семановіча (нават Пётр І вывучаў бамбардаўскую справу па падручніку Семановіча).

Зусім не проста мець дзве Радзімы ў сэрцы. Але беларусы ў Расіі ніколі не стануць рускімі, бо добра памятаюць свае карані і ганарацца Айчынай.

Мечыслаў СТАНКЕВІЧ

В.С. Каровін і А.А. Станкевіч у адзеле рэдкай кнігі НБРБ

Выданне асацыяцыі беларусістаў С.-Пецярбург

Мікрараён вялікага горада

Пачынаем новую рубрыку з таго, што адзначым: артыкулы пра вёскі і паселішчы, што ўвайшлі ў склад вялікіх гарадоў, мы друкавалі і раней. Але час паказвае, што патрэбна асобная ўвага да гэтай тэмы. Бо, пашыраючыся, не толькі Мінск увабраў у сябе навакольныя вёскі. Вось і будзем разам ствараць летапіс новых мікрараёнаў гарадоў краіны – захоўваць гісторыю.

Сеніца: вёска ў цені мінскіх гмахаў

Усё шырэй і шырэй раскідае свае вуліцы Мінск. Вельмі хутка ён ператварыўся ў мегаполіс. Гмахі мінскіх панельных дамоў, якія актыўна будуецца, паціху адсоўваюць межы горада ўсё далей і далей, паглынаючы невялічкія вёсачкі, што стаяць на дарозе, заціскаючы старэнькія драўляныя дамочки паміж бетоннымі сценамі.

Вёску з прыгожай назвай Сеніца такі лёс пакуль не напаткаў – яна знаходзіцца на паўднёвым ускрайку горада, будоўля сюды яшчэ не дайшла, але праз вёску ўжо праходзіць сучасная аўтадарога, а дабрацца ў горад можна на звычайным гарадскім аўтобусе.

З першага погляду Сеніца – абсалютна тыповая вёска, якіх мноства па ўсёй краіне. Здаецца, жыццё там зусім спынілася – большасць жыхароў перабралася ў горад, які стаў зусім блізкі, старыя драўляныя хаты стаяць у цені новых катэджаў. Тым не менш кожная вёсачка хавае свае таямніцы, пра якія ведаюць толькі самыя сталыя жыхары. Да аднаго з такіх, Ларыса Феліксаўна Савінавай, я і звярнуўся.

«Валодаў Сеніцай раней памешчык, – расказвае Ларыса Феліксаўна. – На гары, дзе цяпер Дом культуры, быў раней ягоны маёнтак. Мой дзед зямлю, на якой я цяпер жыў, арандаваў у таго памешчыка на 25 гадоў. Пасля на свае грошы набыў пяць дзесяцінаў гэтай зямлі. Сам ён прыехаў з Койданава. Жыло тут багата людзей, чалавек 400 дакладна».

Помнік на магіле святара

Сацыяльнае расслаенне на памешчыцкіх землях было вялікае, аднак Ларыса Феліксаўна расказвае: «Жылі па-рознаму. Хто працаваў, тыя добра жылі, але былі і парабкі, у якіх сваёй гаспадаркі не было. Яны працавалі на багацейшых сялянаў, атрымлівалі сваю капейчыну і тут жа ў карчме яе прапівалі».

Асноўная славу тасць Сеніцы – мураваная Свята-Петра-Паўлаўская царква, пабудаваная на месцы старой драўлянай у 1861–1865 гады. «Як прыйшлі камуністы, дык паздымалі ўсе крыжы з царквы. А пасля тыя, хто здымаў, пахварэлі ды папаўміралі ўсе, – расказвае мая суразмоўца. – Бегалі мы, вядома, у царкву. І на Вялікдзень, і на ўсе астатнія святы, ціхенька стаялі там. А тады ж нельга было нават яечка ў чырвоны колер пафарбаваць – калі б даведаліся, адразу з пнянераў выключылі б». Цяпер царква адрэстаўраваная і дзейнічае.

Многія знакамітыя асобы наведвалі Сеніцу. «У будынку карчмы адкрылі школку, усяго чатыры пакойчыкі ў ёй было, туды не толькі з Сеніцы дзеці хадзілі, а з усёй акругі – з Калядзічаў і Шчытомірычаў, з Прылукаў і Скарынічаў. Прыязджалі ў гэтую школку і Янка Купала, і Аркадзь Куляшоў». Для Янкі Купалы Сеніца была мясцінай добра знаёмай: у 1889–1890 гадах ён вучыўся ў народным вучылішчы, якое існавала пры царкве.

Пра савецкія часы Ларыса Феліксаўна наогул успамінае без асаблівай радасці: «Заганялі ў калгас усіх без разбору. У дзеда майго ўсё забралі – і збожжа, і жывёлу, і начынне. Так дзед шкадаваў сваіх конікаў, што пайшоў працаваць вартаніком у стайню, і аж да 1960-га глядзеў там і сваіх коней, і чужых». У калгасах панавала «ўраўнілаўка»: «Хто быў заможны, дык таго прымусява ў калгас гналі, а тыя, хто ў карчме сядзеў, тыя самі з радасцю пайшлі – раней у іх нічога не было, а цяпер хоць трохі перападала на жыццё тое, што ў іншых забіралі. Хоць у нас і не было вялікіх багаццяў у вёсцы. Так, сярэдніякі».

Бацька Л. Ф. Савінавай (справа) з сябрам

Не абышлі вёску і сталінскія рэпрэсіі: «Тата выганяў кароў аднойчы а 4-й раніцы, і з боку Лошыцы пачуў гучны стрэл. Шмат людзей вывозілі туды на катаванні. У асноўным гэта былі звычайныя сяляне, якія не хацелі ў калгас ісці. Інтэлігенцыю таксама расстрэльвалі тут, каля Сеніцы – пісьменнікаў, вучоных, дактароў, усіх «неблагодзёжных»».

Але і наперадзе было не менш страшнае: «22 чэрвеня 1941 года бацька з маці прачнуліся, пачалі па гаспадарцы справы рабіць, бацька – ідуць цэлай плыню людзі, танкі, машыны едуць, аж зямля трасецца. У іх пытаюцца, што здарылася, а ім адказваюць: «Якія ж вы шчаслівыя – не ведаеце, што вайна пачалася». Гэта былі бежанцы са Слуцка, з захаду. Мы іх заводзілі ў хату, кармілі, давалі што з сабой, а пасля яны ішлі да чыгункі, каб сесці ў які цягнік і з'ехаць далей на ўсход».

Нямецкія захопнікі прасоўваліся па беларускай зямлі вельмі хутка. «У той жа дзень пачалі бамбіць. Трушчылі Мінск уздоўж і ўпоперак. А праз шэсць дзён ужо была акупацыя. Пачалі ўсталёўваць «нямецкі парадак», увялі каманданцкую гадзіну. Усе мужчыны беглі ў ваенкаматы, каб ім зброю далі, і мой бацька з двума братамі спяшаўся, але не паспелі, і немцы адправілі іх у Масюкоўшчынскі лагер. Пасля, праз некаторы час, атрымалася ў іх збегчы, вярнуліся яны назад у Сеніцу».

«Ой, складана было пасля вайны, – успамінае Ларыса Феліксаўна. – Пачынаючы з другога класа ўсё дзеткі разам з мацяркамі ішлі па лоць буракі, моркву, капусту, і так усё лета. Адзначалі нам

гэтыя працэдні «палачкамі», але нічога мы за іх не атрымалі. Толькі ў сярэдзіне 1950-х змаглі бульбу збіраць, тады за працэдні пачалі хоць трохі бульбы выдаваць, збожжа. Нялёгкае было жыццё».

«Дзед мой у той час часта казаў: «Ды не будзе гэтая савецкая ўлада доўга трымацца. Яна лопне, як мыльны пузыр. Няможна так, каб людзі вякамі нажывалі сабе гаспадарку, а да іх прыходзілі чужыя і ўсё забіралі». Так яна і лопнула. Дзед памёр у 1960-я, не дачакаўся...»

...Пасля доўгага расповеду Ларыса Феліксаўна Савінавай нялёгка было сабрацца з думкамі. З гары, на якой стаіць яе старая хаціна, можна ўбачыць гмахі Мінска. Паміраюць пад хваляй урбанізацыі старыя вёсачкі, і ўсё, што нам застаецца, – гэта размаўляць з такімі людзьмі, як Ларыса Феліксаўна. І думаць, пераймаць людскую мудрасць, слухаючы і занатоўваючы ўспаміны пра мінуўшчыну – мінуўшчыну будучых сталічных мікрараёнаў. Каб памяць жыла.

Марцін РУСЕЦКІ,
г. Мінск
Фота аўтара і з сямейнага альбома Л. Ф. Савінавай

Царква Св. Апосталаў Пятра і Паўла

Дарэнне земляў каралём Міндоўгам

Да асобы Міндоўга наша газета звярталася неаднаразова ад самага пачатку выдання. У 2003 годзе нагода быў юбілей ягонаў каранацыі. Тады мы ў шэрагу нумароў друкавалі лісты перапіскі з Ватыканам (у перакладзе знамага лацініста Алеся Жлуткі), звязаныя з падрыхтоўкаю да падзеі. Гэтым разам прапануем чытачам некалькі лістоў самага караля Міндоўга, якія паказваюць не толькі працэс дзяржаўнага і тэрытарыяльнага будаўніцтва новай дзяржавы, але і дапамагаюць адказаць на некаторыя пытанні, прыкладам: дзе ж маглі быць землі старажытнай Літвы, валадар раздораў земляў этнічна блізкія або ўскраінныя, што належаў іншым этнасам.

Усе лісты мы ўзялі з кнігі Алеся Жлуткі «Міндаў, кароль Летовіі», выдадзенай у 2003 годзе.

З прадмовы Алеся Жлуткі да кнігі «Міндаў, кароль Летовіі»

Кароль Міндаў, 750-годдзю каранацыі якога прысвячаецца гэтае выданне, не быў абыдзены ўвагаю тагачасных гістарычных крыніцаў. Але толькі нядаўна яго асоба пачала па-сапраўднаму абуджаць цікавасць айчынных гісторыкаў. Медыявісты спрабуюць сёння па-новаму асэнсоўваць дзейнасць стваральніка новай дзяржавы, тэрытарыяльным, палітычным і этнічным ядром якой сталіся беларускія землі, а першай сталіцаю – старажытны Наваградок. Асэнсоўваць, зыходзячы не з апырэнных сцвярдзэнняў ці ідэалагічных устаноў, а на аснове новага вяртання да крыніцаў, на жаль, даволі часта недаступных.

Выдатны падзеі незвычайнага жыцця караля асветлены (больш ці менш праўдзіва) заходнімі хронікамі і ўсходнеславянскімі летапісамі. Ступень праўдзіваці гэтых паведамленняў вагалася ў залежнасці ад часовай ці прасторавай аддаленасці аўтараў ад апісанай імі рэальнасці, ад ваенна-палітычнай сітуацыі таго часу, калі ў тэкст уносіліся адпаведныя запісы, ды ад шэрагу іншых аб'ектыўных і суб'ектыўных фактараў. Складася так, што ўсе гэтыя звесткі паходзяць з вонкавых крыніцаў, якія ствараліся пераважна ў тых краях, што былі з каралём у стане вайны.

Значна менш залежныя ад падобных акалічнасцяў дакументальныя крыніцы. Дакументы, датычныя Міндава, захаваліся толькі на лацінскай мове, хоць не выпадае сумнявацца ў тым, што кароль выдаваў і кірылічныя лісты. Большасць змешчаных тут лацінскіх актаў выйшлі пры жыцці караля ад яго самага ці з папскай канцылярыі, дзе яны, як правіла, ствараліся на аснове рэляцыяў, што зыходзілі ці ад самага караля, ці з яго атачэння. З адзінкавымі выняткамі аўтэнтычнасць гэтых матэрыялаў не падлягае сумніву. Яны дакладна фіксуюць даты, падзеі і імёны галоўных дзеячаў, даволі карэктна перадаюць гучанне асабовых імёнаў, мясцовыя і этнічныя назвы. Таму, асабліва ў супастаўленні з нарматыўнымі крыніцамі, лацінскія дакументы, што датычацца Міндава, маюць велізарную каштоўнасць для навуковых даследаванняў розных гістарычных кірункаў.

Дакументальныя матэрыялы, пададзеныя ў публікацыі, захоўваюцца пераважна ў замежных архівах: Ватыканскім таемным архіве (Archivio Segreto Vaticano) – фонд Ватыканскіх рэгістраў, Таемным дзяржаўным архівам Прускай культурнай спадчыны (Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz) – фонд Лівонскіх справаў і ў Латвійскім дзяржаўным гістарычным архіве (Latvijas Valsts vestures arhivs) – фонд 8 «Нутраны архіў Рыскага магістрату».

У нашым выданні мы імкнёмся як мага паўней падаць дакументальныя матэрыялы, якія датычаць асобы караля Міндава. У збор увайшлі ўсе вядомыя лацінскія дакументы, якія паўсталі пры ягоным жыцці, а таксама пазнейшыя лісты і сведчанні другой паловы XIII – пачатку XIV ст. Тэксты актаў друкуюцца з арыгіналаў або ўзнаўляюцца на падставе найбольш дакладных копіяў з даданнем розначытанняў.

2. 1253 ліп. – Летовіа Міндаў, кароль Летовіі, даруе Нямецкаму ордэну ў Лівоніі розныя зямельныя ўладанні

Міндаў, з ласкі Божае кароль Летовіі, [усім, хто будзе бачыць гэты ліст, збаўленне ў імя Езуса Хрыста].

Паколькі з ласкі Божага натхнення і парады [любых нам у Хрысце майстра і братаў Нямецкага дому ў Лівоніі] мы былі пакліканыя з цемры паганства да святла Касцёлу Езуса Хрыста і адроджаныя праз [ласку хроснай купелі, а найсвяцейшы айцец і пан наш папа Інацэнт чацверты, беручы нашую асобу, каралеўства і ўсе ўладанні пад юрысдыкцыю і абарону апостальскага пасада, сваёю ўладаю наказаў каранаваць нас на караля ўсяе Летовіі і ўсіх земляў, якія з дапамогаю Божае моцы мы ўжо вырвалі або зможам вырваць у будучыні з рук няверных, то дзеля таго каб хвалебна магло завяршыцца пачатае ў нас і каб моцнай рукою мы маглі стрымліваць бунтаўнікоў веры і парушальнікаў нашага каралеўства], нам неабходна, як мы ўбачылі, [дапамога раней памянёных майстра і братаў, якую яны і самы цвёрда, пад прысягаю, паабяцалі даваць нам, як больш поўна выкладзена ў іхным лісце, складзеным дзеля гэтага. І хоць войска Ордэну тых жа братаў, як вядома, створанае супроць парушальнікаў веры і Касцёлу, дый самы браты гатовыя былі б несці сваю дапамогу нам больш, чым іншым хрысціянам, дзеля адпору ворагам веры і, нават не будучы звязаныя пэўным абавязкам, лічылі б вечнае жыццё дастатковай платаю для сябе, але дзеля таго каб гэты свой абавязак у дапамозе нам яны маглі выконваць больш дзейсна, што вельмі патрэбна для нас у гэтых новых абставінах], мы з згоды нашых дзедзічаў перадалі

іхнаму дому [на вечнае, вольнае і бяспечнае валоданне] ніжэй названыя землі. Пры гэтым была пастаўленая ўмова, каб самы браты праз сябе і сваіх [людзей] уласным коштам заўсёды дапамагалі нам і законным наступнікам нашага каралеўства матэрыяльным мечам, падтрымкаю і парадаю супроць нашых ворагаў і непрыяцеляў веры. З свайго боку мы і нашыя наступнікі гэтакім жа чынам і ва ўсім абавязваемся дапамагаць тым жа братам. Назовы ж земляў гэтакія: Расейнаў палова, Лукава палова, Бетыголы палова, Айраголы палова, Дэйновы палова, Кулені ўсе, Коршава ўсе, Крожы ўсе, Недэрова ўся, Вейжы ўсе, іншыя Вейсі ўсе, Вангі ўсе. На сведчанне пра гэтую справу мы далі зацвердзіць гэты ліст нашай пячаццю. Былі прысутнымі, калі дзеялася гэта, пан Кульмскі біскуп, Андрэй, майстар памянёных братаў, і яго браты Андрэй, Ян чашнік, Сітэр стольнік і Тэадорык з Гасэндорпу, ад братаў прапаўднікаў Сіндэрма, ад братаў меншых Адольф і яго паплечнікі ды многія іншыя.

Дадзена ў Летовіі, на нашым двары, у год Пана МСCLIII, у месяцы ліпені.

3. 1254 сак. 12 Міндоўг, кароль Летовіі, уводзіць у дзяржанне зямельнымі ўладаннямі ў Жамойці і ўпасажае біскупа Хрысціяна

Міндаў, з ласкі Божае кароль Летовіі, усім верным Хрыстовым, да якіх дойдзе гэты ліст, збаўленне ў Пане Езусе.

Жадаем, каб усе вы ведалі, што мы, добра параіўшыся з сваімі, прынялі вялебнага айца пана Хрысціяна, якога папрасілі высвяціць на біскупа нашага каралеўства, уводзячы яго ў дзяржанне, а таксама прызначаючы яму ж у пасаг палову Расейнаў, палову Бетыголы, палову Локава. На вечную памяць пра гэтую справу мы далі зацвердзіць гэты ліст моцаю нашай пячаццю.

Учынена гэта ў прысутнасці і з згоды нашых сыноў Рэплі і Герстута ды нашага вернага Парб(у)ся ў год Пана

тысяча ССLIII, у чацвёрты [дзень перад] сакавіцкімі ідамі.

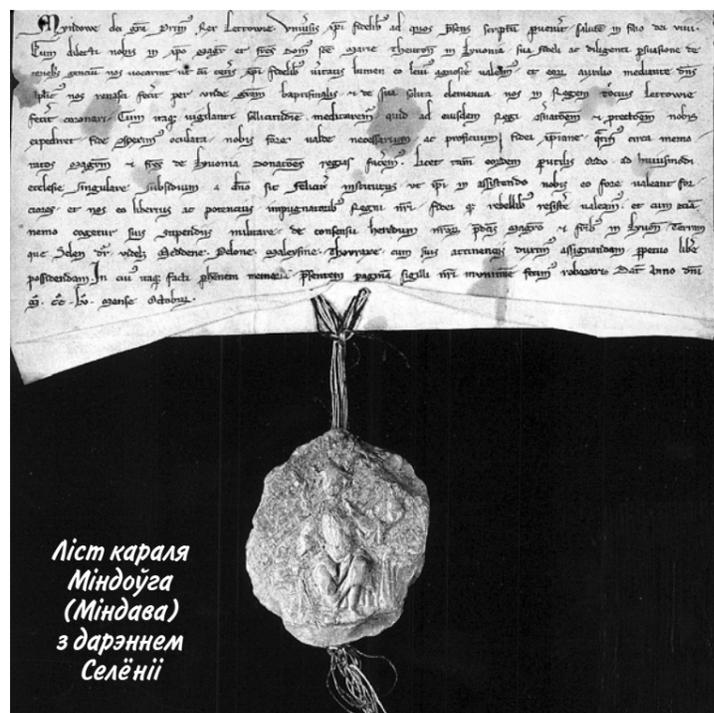
4. 1255 каст. Міндаў, кароль Летовіі, даруе Нямецкаму ордэну ў Лівоніі Селенію

Міндаў, з ласкі Божае першы кароль Летовіі, усім верным Хрыстовым, да якіх дойдзе гэты ліст, збаўленне ў Сыне Бога жывога.

Некалі любыя нам у Хрысце майстар і браты Нямецкага дому святой Марыі ў Лівоніі, пераконваючы шчыра і настойліва, паклікалі нас з цемры паганства, каб разам з іншымі вернымі Хрыстовымі мы маглі лягчэй спазнаць святло праўды, і дзякуючы іхнай дапамозе пан апостолік пажадаў адрадыць нас праз ласку хроснай купелі ды з уласцівай яму зычлівасцю наказаў каранаваць на караля ўсяе Летовіі. І калі з неаслабнай заклапочанасцю мы разважалі, што дапамагло б нам захаваць і абараніць гэтае самае каралеўства, то з усёй відавочнасцю ўбачылі, што вельмі неабходным для нас і карысным для хрысціянскай веры будзе зрабіць для памянёных братаў каралеўскія дарэнні. І хоць іхны надзвычайны патрэбны ордэн быў шчасліва ўстаноўлены Панам для такой адмысловай падтрымкі Касцёлу, але каб яны больш дзейсна маглі дапамагаць нам, а мы больш рашуча і магутна здолелі даць адпор нападнікам на нашае каралеўства і бунтаўніком веры, дый таму, што ніхто не абавязаны ваяваць сваім коштам, мы з згоды нашых дзедзічаў паставілі прызначыць на вечнае і вольнае валоданне памянёным майстру і братам з Лівоніі зямлю, якая называецца Селы, а менавіта Медэн, Пелён, Малейшы, Тоўрагі з [усім да] іх належным. На вечную памяць пра гэты чын мы далі зацвердзіць гэты ліст моцаю нашай пячаці.

Дадзена ў год Пана МСCLV, у месяцы кастрычніку.

(Заканчэнне будзе)

Глыбінка: непаўторная Ільінка

Кожная вёска па-свойму самабытная, адметная ці назвай, ці рэльефам, ці незвычайнымі людзьмі. Ёсць нешта своеасаблівае, няўлоўнае, тое, што не перадасі словамі, і ў Ільінцы Талачынскага раёна, можа быць, таму, што яна акружаная палямі і лясамі, нібы адрэзаная ад свету. А калі пагутарыць з мясцовым старажылам, як, напрыклад, старэйшына Анатоля Валентовіч, то адчуеш подых гісторыі, адгалоскі і ўчарашняга дня, і нават глыбокай старажытнасці.

Ад яго я даведаўся, што пэўная частка вёскі называецца «качарга» – з-за таго, што вуліца там мае форму літары «г». Адрозненні ўспомніў, як калісьці аналагічную з’яву сустрэў у вёсцы Вяляцічы Барысаўскага раёна – там таксама была «качарга», а мой знаёмы аспірант-гісторык, захоплены пытаннімі рэлігіі ды магіі, падрабязна і панавуковаму заблытана тлумачыў мне, што ў глыбіні вякоў у выглядзе «качаргі» быў жэзл славянскага язычніцкага жраца, і ў пэўных месцах яны, жрацы, адасоблена сяліліся, спецыяльна будуючы сваё паселішча ў магічнай форме...

Цяпер у Ільінцы афіцыйна зарэгістравана 20 двароў і 25 жыхароў, аўтобус ходзіць сюды па пятніцах, 2 разы на дзень. Прыязджае аўталаўка. Калісьці была і крама, і нават сельскі клуб. Яго, прыгадвае Анатоль Сямёнавіч, «спаліў адзін п’янтос»:

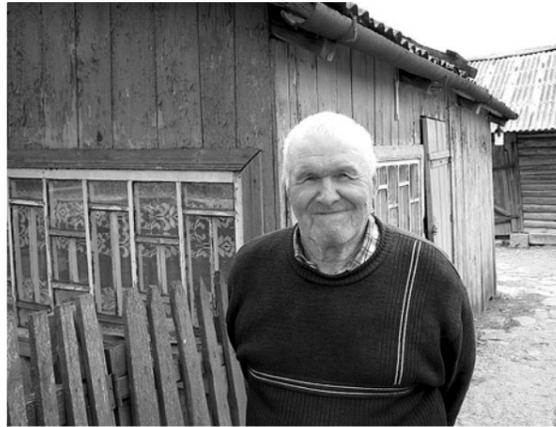
– З Сінчукоў (суседняя вёска. – *Зайв. айт.*) сам. Дурны быў, як нап’ецца. І жонка яго распілася, прадаўшыцай працавала ў краме, пакуль не выгналі. А ён хадзіў да нас да адной бабы, што жыла побач з клубам, а як яна яго не пусціла да сябе, дык клуб спаліў. Пазней і сваю хату

спаліў, а пасля яго, здаецца, забілі дзесяці...

У Анатоля Сямёнавіча трое дзяцей – сын (хворы на галаву, жыве разам з ім) і дзве дачкі. Трымае курэй і кабылу, з якой, праўда, сам не спраўляецца.

– За плугам не магу хадзіць, яна шустрая, не спраўлюся. Пляменнік працуе. А сам я толькі падмяту, есці звару, ланю выпалю. Дачка з Зялёнай (суседняя вёска. – *Зайв. айт.*) прыедзе, адзенне забярэ памыць, у яе машына пральная ёсць.

Жывецца ў вёсцы спакойна, калі б толькі не сабакі, якіх не навязваюць некаторыя гаспадары. Анатоль Сямёнавіч паскардзіўся, што няма як прайсці па вуліцы, назваў два прозвішчы, але блытана, і як

Анатоль Сямёнавіч Валентовіч

мы ні перапытвалі, як ні ўдакладнялі, не ўдалося зразумець, хто гаспадар сабак, а хто да кагосяці толькі ў госці прыязджае. Выраслы высветліць усё на месцы – і ледзь не пераканаліся «на ўласнай скуры». З адчынёных весніцаў сядзібы, пра якую гаварыў старэйшына, сапраўды выскачылі тры сабакі – спачатку два, а пасля і яшчэ адзін – з яўна нядобразычлівымі намерамі. Я пашкадаваў, што неабачліва выйшаў з машыны: фотаапарата жывелы не баяліся, і давялося іграць ролю сабачага дыпламата – не робячы рэзкіх рухаў, лагодна ўсміхаючыся і пахвальваючы сабак, паціху сунуцца задам да машыны.

Сталыя жыхары Ільінкі могуць расказаць шмат цікавага аб мінулым, аб сваіх лёсах – лёсах простых людзей, якія пражылі жыццё, зведалі радасці і пакуты, далі жыцці іншым. Далей прапаную два такія расповеды.

Пражылі цяжка, але не дарма

Спакойна жывуць на краі вёскі Васіль і Любоў Сушчыя. Трымаюць кабылу, двух сабак, якія, праўда, не вартаўнікі, а забава для дзяцей, як характарызуе іх гаспадыня, да кожнага сустрэчнага кідаюцца радасна і гарэзліва.

Адпрацавалі муж і жонка ўсё жыццё ў калгасе. Васіль Міхайлавіч быў спачатку конюхам, пасля загадчыкам фермы. На гэтай пасадзе праявіў сябе як здольны, талковы кіраўнік.

– Паставілі мяне фермерам – я адразу парадак навёў, – расказвае ён. – Мяне заўважылі, пачалі на іншыя пасадкі ставіць, і куды ні паставяць, я ўсюды парадак зраблю. І тады нарэшце мяне як шахнулі брыгадзірам – і адбыў я ім да пенсіі. Узнагароды маю, і ваенныя, і працоўныя, з ВДНГ ёсць.

Можа гэтая пара і пра сваё асабістае жыццё расказваць з задавальненнем і гонарам, пражылі ў згодзе і любові, выгадалі чатырох дзяцей, 2 сыны і 2 дачкі, маюць 6 унукаў, усе хлопцы.

– Ён зараз паменшаў, а раней быў стройны, падцягнуты, – летуценна, з настальгічным заміланнем гаворыць пра свайго мужа Любоў Сяргееўна. Значыць, памятае яго і сябе маладымі, закаханымі, жыве гэтак маладое пачуццё ў іх сэрцах і цяпер.

І па-ранейшаму яны апора і падтрымка адно для аднаго. У Васіля Міхайлавіча ўжо дрэнная памяць, ён часта звяртаецца да жонкі з пытаннімі, удакладняе розныя дэталі, даты з мінулага, і ў штодзённым бытавым жыцці яму было б цяжка без яе падказак. Жанчына адпраўляе яго ў аўталаўку і дае на паперцы спіс таго, што трэба купіць. І хваліць свайго мужа:

– Розныя дробязі забывае, дзе што ў хаце знаходзіцца, але памятае, што кабыла ёсць, што трэба яе перавязаць (перавесці з аднаго месца пашы на іншае. – *Зайв. айт.*), і сам заўсёды ідзе, перавязвае.

За плячамі ў гэтых людзей вялікі працоўны шлях і пакуты ў ваенныя гады. Васіль Міхайлавіч сустрэў вайну на Украіне, праходзіць тэрміновую службу. У артылерыйскіх войсках адступаў да Масквы, а пасля наступаў да Берліна. Вярнуўся дадому ў 1946 годзе. Любоў Сяргееўна перажывала ўсе жахі і цяжасці ў акупацыі. Прыгадвае, як хавалася ад немцаў:

– Як скажуць, што немцы прыехалі, дык я пад памост залезу ды ляжу там. Ці на печ маці пасадзіць, матавіламі заставіць, і сяджу. Хапалі тады людзей, а я маладая была – калі б убачылі, абавязкова схапілі б.

Любоў Сяргееўна вельмі любіць кветкі, садзіць іх у агародчыку перад домам. Утульна і гасцінна выглядае гэтая сядзіба, у якой жывуць шчырыя і гасцінныя людзі. Жывуць, радуюцца за сваіх дзяцей і сумуюць аб сваіх гадах:

– Дрэнна было, галадалі, а цяпер усё ёсць, цяпер бы жыць ды жыць. Дзеці нашы добра жывуць, ва ўсіх кватэры ёсць, а мы ўжо старыя, нам ужо збірацца пара...

Дома і спакойна, і не страшна

Вера Мацюшэўская нарадзілася ў 1923 годзе ў Зубаве на Кругляншчыне, сюды выйшла замуж. Цяпер яна жыве адна: муж памёр, сын – таксама, ва ўзросце 56-ці гадоў ад хваробы, дачка жыве ў Равуччы (суседняя вёска. – *Зайв. айт.*). Яна забірае маці да сябе на зіму, але як толькі ўсталяваецца добрае надвор’е, што дазваляе спакойна хадзіць па вуліцы, не баючыся паслізнуцца, і пазбаўляе ад неабходнасці штодзень паліць у печы, Вера Фёдаруна зноў вяртаецца ў родную хату.

– Мне тут спакойней, – тлумачыць яна. – А там яны тэлевізар глядзяць дзень і ноч. Кажуць мне: не едзь, што ты там будзеш адна рабіць. А як жа мне не

ехаць, гэта там мне няма чаго рабіць.

У пакоі ў Веры Фёдаруны гаворыць радыё. Ляжыць раённая газета, якую жанчына выпісвае.

– Сумна сядзець, дык сляпую, прабэкаю што-небудзь, – кажа яна, прыдумаўшы нейкае сваё слова «слепаваць» у сэнсе з цяжасцю з-за дрэннага зроку чытаць.

У роднай хаце ёй не так няёмка, як у дачкі, з радыё і газетай не так сумна і адзінока. І страху ад бязлюддзя ў вёсцы няма, баіцца жанчына толькі навальніцы.

Калісьці яна была і рукадзельніцай, як большасць жанчын даўніх часоў, – прала, ткала, але цяпер з яе вырабаў нічога не засталася, усё параздавала.

Просім жанчыну прайсці да печкі, каб сфатаграфавалі на яе фоне. Падумаецца, пэўны час няўпэўнена стаіць, нібыта не могуць скрануцца з месца, але на прапанову падаць руку адказвае:

– Не, я сама, я добра іду, толькі няскора.

Вера Мацюшэўская

І паціху пераходзіць на прапанаванае ёй месца.

Ясны розум і ўпэўненасць у сабе чалавека такога ўзросту ўражваюць. І не можа не захапляць прывязанасць да свайго роднага жылля: прама як скарынаўскае «птушкі баронаць гнёзды свае...»

Сяргей АБРАМОВІЧ

Фота аўтара

Васіль і Любоў Сушчыя

Бывай, Ільінка!

«Непрыгожае» прозвішча

У розных установах тыя, хто чуе маё прозвішча, адразу гавораць: «Хутчэй змяняй!» А я не жадаю яго змяняць. Як можна адмовіцца ад свайго прозвішча? У яго ж ёсць свая гісторыя, свае карані, сваё месца нараджэння!

Таму я вырашыла высьвятліць, адкуль пайшло маё прозвішча. Адразу звярнулася да дзядулі, і ён мне адказаў, што прозвішча нашага роду бярэ свой пачатак у вёсцы Высокая Гара Бярэзінскага раёна. За восем кіламетраў ад гэтага мястэчка ёсць іншая вёска – Дзевяніца, у якой і нарадзіўся мой дзядуля. У гэтым сяле было ўсяго не больш за дзесяць розных прозвішчаў, але Каравыя пераважалі. Усе цэзкі прыходзіліся адзін аднаму блізкімі ці далёкімі сваякамі. Але жылі як сапраўдныя суседзі: часам маглі так ляяцца,

што забываліся на сваяцтва, аднак замірэнна святкавалі ўсёй вёскай.

Яшчэ ёсць меркаванне, што прозвішча ўзнікла ў сяле Лескаўцы (таксама Бярэзінскага раёна). Увогуле, вельмі шмат цэзак зараз можна знайсці менавіта ў Беразіно. Акрамя Мінскай вобласці сустракаліся Каравыя і на Магілёўшчыне, але пра іх ужо вядома меней.

Пра паходжанне прозвішча «Каравы» існуе некалькі меркаванняў. Напрыклад, у Расіі каравымі называлі тых, хто перахварэў на воспу і меў знявечаны твар. Але ў беларусаў існуе сваё паданне.

...У даўнейшыя часы жыў на беларускай зямлі адзін пан. Славіўся ён сваёй незвычайнай прыгажосцю, але быў нежанаць. Да яго заляцаліся прыгажуні з розных куткоў краіны. Але ўсе яны былі яму недаспадобы.

І вось аднойчы напалі на вёску ворагі. Усе багацці забралі, а хаты спалілі. Не пашчасціла нават панскаму двару. Малады пан змог выбрацца з полямя, аднак ягоны твар моцна быў пашкодзаны агнём. Перасталі пасля гэтага ездзіць да яго: і прыгажосць, і маёмасць страціў. Прышлося яму ажаніцца са сваёй працавітай прыслужніцай. За тое, што так хутка пан з прыгажуня стаў страшыдлам, яму далі мянушку – Каравы, і ўсіх ягоных сялянаў таксама празвалі каравымі...

Няхай прозвішча некаму падасца і непрыгожым, затое якую яно мае цудоўную легенду! Сёння я ўжо ведаю, што нават сярод сваякоў ёсць тыя, хто змяніў спрадвечнае прозвішча на прозвішча Каравай, Караваевы. Але я ганаруся сваім прозвішчам, бо не кожны можа пахваліцца такім цікавым мінулым! І таму не саромцеся сваіх быццам бы немілагучных прозвішчаў – можа, і ў вашага ёсць свой цікавы радавод.

Ксенія
КАРАВАЯ

Адкуль твой шлях, чалавек? Куды і які?

Фота Міколы ПІВАВАРА

Пра лавітву, явар і татарскую шапку... Сустрэчы з мінулым і сучасным Луненшчыны

Першым вас сустрэне Нёман. У палякаў Niemen, у немцаў, калісьці, Memel, (на дакументах Memole,), у літоўцаў Niemenas, Niemunas. Старажытная лацінская назва Нёмана – Chronus-Chronius-Chronon – рака часу. У прыгажосці і ў часе ў арэале легендаў нясе свае воды Нёман, хаваючы ў хвалі лёс і гісторыю народа. Ці не варта адкрыць – перажыць – спагадаць?

Як гняздо птушкі Лунь, на высокім беразе Нёмана, акружанае балотамі, узнікла паселішча Луна. Да ператварэння яго ў мястэчка спрычыніліся каралева Бона Сфорца ды канцлер Вялікага Княства Леў Сапэга. І – Нёман. «Самую звычайную прыналежнасць літоўскага краявуду складаюць белыя ветразі», – піша А. Кіркор у «Жывапіснай Расіі». Але адкрыць Нёман найлепей дапаможа жыхар вёскі Луна, кразнавец, улюбёны ў свае мясціны, Уладзімір Брыцько. Пасадзіўшы вас у човен, ён можа бясконца распавядаць легенды, былі і небыліцы пад калыханне і ціхі шлох нёманскай вады. Сам майстар спорту па веславанні, ён дасканала ведае, чым адрозніваюцца барка ад паўбаркі, байдакі ад стругаў, віціны ад паравых суднаў. Расказа, як захапляўся Нёманам З. Глогер і апісаў яго ад вусця да вытокаў У. Сыракомля...

Калі човен прыстане да берага ля Навасёлак, дзе ва ўрочышчы Цвінтар насыпана 60 курганоў у гонар ваяў, што прынялі ўдзел у Грунвальдскай бітве, то мясцовы жыхар К. Якубчык пакажа спежкі, па якіх бурлакі ішлі, цягнучы віціну, ахвочым даць вуду ў рукі і – лаві сваё рыбацкае шчасце, або... кармі прынёманскіх камароў. Калі на беразе будзе варыцца юшка, стары рыбацкі абавязкова расказа, колькі і якой рыбы было ў Нёмане ў даўнія часы. Цяпер назвы многіх рыб ведаюць толькі навукоўцы. А, бывала, што рыбныя тоні прыходзілася выцягваць коньмі. Але самая любі-

мая літвінамі лавітва была зімою: ад лістапада да канца сакавіка, пакуль трымаўся лёд. Не праміне ён у сваім апавяданні і насельнікаў навакольнай колішняй пушчы. Бо, сапраўды, прырода Панямоння ўражае сваёй прыгажосцю і веліччу і цяпер. А ў былыя часы... І пачнецца апавяд пра залатарогага тура, рагамі якога даражылі больш, чым шкурай і мясам. На другім месцы легендарны зубр, паміж рагоў якога маглі сесці тры паляўнічыя. Далей ідуць балотная рысь, дзікі конь, казуля ды цар пушчы мядзведзь. Дзе мядзведзь – там і мёд. Бортніцтва было сталым заняткам вялікай колькасці прынёманскага люду. Трэба было валодаць вялікім майстэрствам, каб здабываць мёд з дуплаў на вяршынях дрэў і бараніць яго ад мядзведзяў. Традыцы бортніцтва захаваліся. Луненскі пчаляр К. Грыб можа пачаставаць і ліпавым, і грэцкім, і з палявых кветчак мёдам, і ў сотах, і без сотаў, і знакамітай медавухай.

Званіца

А баброў тут разводзілі на навуковай аснове, падбіраючы самцоў і самак па колеры поўсці. Найбольшымі майстрамі ў гэтым былі жыхары суседняй Воўпы. Таму і атрымала Воўпа герб з выявай бобра ў блакітным полі. У 1662 г. у Воўпе быў расстраляны ўзбунтавалым войскам польны гетман ВКЛ В. Гансеўскі. Сын Льва Сапегі Казімір Леў фундаваў мясцоваму касцёлу галоўны касцельны алтар з двухметровымі фігурамі святога Казіміра ды Яна Хрышчэнніка, які захаваўся да сёння. Паблізу ў Жлобаўцах нарадзілася беларуская паэтка Ларыса Геніюш...

З Навасёлак ужо відаць Мінявічы. Тут яшчэ жывуць нашчадкі Яна і Цэ-

Забудова мястэчка

цыліі. Тадэвуш Станіслававіч Багатырэвіч з гонарам расказа пра сваіх легендарных продкаў. Ля магілы Яна і Цэцыліі яго апавяданне дапоўняць вучні Машталерскай школы – пакажучы у дзеях, як адбывалася сустрэча Жыгімонта II Аўгуста з Янам і Цэцыліяй. Дзякуючы Элізе Ажэшка гэтая легенда стала вядомай далёка за межамі Беларусі. Сюды ў Мінявічы дадому, «нібы падвешанага над берагам Нёмана» ад 1881 да 1889 г., кожнае лета, часам ужо ад траўня да кастрычніка, пачала прыязджаць Эліза Ажэшка. Письменніца, удзельніца вызваленчага паўстання 1863 г., якая ў сваім доме хавала параненага Рамуальда Траўгута і вывезла яго ў сваёй карэце на свабоду. Аб сваім жыцці напіша: «...перажыла дзесятак генерал-губернатораў...» І, як завет: «Трапіць страла ў сэрца – вынь яе, упадзе жменьна гразі на галаву – сатры яе, а з ранаю і плямаю, якую час змые – змагацца далей». У Мінявічах падчас паўстання Ян Каменскі (стрыечны брат Э. Ажэшка; маці Элізы ў дзявоцтве была Каменскай), цывільны начальнік Гродзенскага павета, ператварыў свой двор у месца сустрэч паўстанцаў, склад і майстэрню зброі, але па даносе быў арыштаваны і атрымаў ад Мураўёва-вешальніка смяротны прысуд. У рамане «Над Нёманам» Мінявічы названыя

Карчынам, Ян Каменскі – Андрэем Карчынскім, які загінуў у бай і пахаваны ў легендарнай магіле 40 паўстанцаў. Родным і бліжкім загінулых па ўсёй краіне было забаронена насіць жалобнае адзенне. Магіла знаходзіцца ля Міневічаў у месцы, дакладна апісаным Э. Ажэшка. Але Ян Каменскі не загінуў. Смяротны прысуд быў заменены на пажыццёвую катаргу. Атрымаў у далёкім Омску мянушку «кіргізскі кароль» за абарону кіргізаў ад несумленных расійскіх чыноўнікаў і купцоў. Вярнуўся ў Мінявічы ў 1887 г. Пражыў да 31 сакавіка 1896 г. і пахаваны на могілках у Луне.

У Мінявічах У. Брыцько абавязкова пакажа на беразе Нёмана вялікі камень з надпісам «Марам Міхася Явара» ў гонар паэта М. Явара, які тут нарадзіўся, жыў і загінуў. А таксама расказа, як яму ўдалося ў 1991 г. назву вуліцы Энгельса змяніць на вуліцу Міхася Явара, уздоўж якой ён высадзіў алею дрэўцаў явару.

Па берагах Нёмана разам са знахаркай Люцяй з суседніх Глядавічаў Э. Ажэшка збірае зёлкі і запісвала іх лекавыя ўласцівасці, што потым выльецца ў твор з рамантычнай назвай «Людзі і кветкі над Нёманам». Паспрабуем знайсці хоць некалькі раслінкаў з 228, апісаных пісьменніцай. Можа, пашчасціць адшукаць звяночкі ці кубачкі, або мядведжае вушаці шчасце... Аказваецца, ёсць расліна і з такой назвай (Erigeron acre). «Дзяўчаты падчас жніва затыкаюць яго за пояс, каб прынесла ім спор і хуткасць у працы. У засцяпковай шляхты таксама называецца шчасце, але ўжываецца інакш. Калі расцвітае, уплеценнае ў дзявоцых валакнах, то каханне будзе ўзаемнае».

Найбольш жа пашчасціць таму, хто трапіць у Луна на Купалле, бо ёсць шанс знайсці папараць-кветку і сарваць лясны агеньчык. Той, каму гэта ўдасца, зробіць сваю каханую шчаслівай, сам будзе разумець таемнае, мову звяроў і птушак, набудзе розныя карысныя незвычайныя здольнасці. Калі не ўдасца знайсці папараць-кветку, то не бяда, гэтая ноч і так шчаслівая для ўсіх. Калі ёсць патрэба прыцягнуць да сябе жаніха, мясцовыя

«Якой славай жывеш, такой і пражывеш»

Ужо не першы год чэрвеньскія бібліятэкары збіраюць краязнаўчыя матэрыялы і публікуюць іх у невялічкіх брашурах, кніжачках у 10 і болей асобнікаў. Адною з іх апошніх працаў з'яўляецца зборнік прыказак і прымавак Чэрвеньшчыны «Якой славай жывеш, такой і пражывеш» (укладальнік Г.А. Ніціеўская). Выданне ажыццёленае руплівасцю вясковых бібліятэкараў, якія на працягу 2003–2004 гадоў збіралі прыказкі і прымаўкі, пачутыя ў сваёй мясцовасці.

Размеркаванне матэрыялу алфавітнае (па першым слове), а ў дужках пазначана мясцовасць, дзе зробле-

ны запіс. Усяго ў зборніку змешчаны 121 устойлівы выраз (з вёсак Дзерці, Дамавіц, Майзарова, Чарнаградзь, Лысяя Гара, Горкі, Красны Дар, Вайнілава, Замасточча, Турэц). Вось некаторыя з іх: «Багатыр збяднеў – кот шкварку з'еў», «Брат мой, а ежма хлеб хто свой», «Горка рэдзька, ды ядуць, цяжка замужам, ды ідуць», «Гэта не гаспадыня, калі за раніцу ўвесь пыл падыме», «Да носа качаргой не дастаць».

Знаёмства з запісамі чэрвеньскіх бібліятэкараў нагадала пра унікальную працу «Краёвы слоўнік Чэрвеньшчыны», з часу выдан-

ня якой сёлета спаўняецца 80 гадоў. Яго сабраў настаўнік Мікалай Васільевіч Шатэрнік – яркая, шматгранная асоба, ураджэнец вёскі Старына Ігуменскага павета. У 1914 годзе ён закончыў Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю. Працаваў настаўнікам у розных школах Міншчыны: у Смілавічах (да 1921 г.), Чэрвені (1921–1923 гг.), Лядах (1923–1924 гг.). Наступныя пяць гадоў Шатэрнік настаўнічаў у Дукоры і Навасёлках, што ў Пухавіцкім. Шмат часу ён аддаваў збіранню мясцовай лексікі. Слоўнікавая камісія Інбелкульту ў канцы 1926 года дае М. Шатэрніку даручэнне ўкладання «Краёвы слоўнік Чэрвеньшчыны». Праз год рукапіс слоўніка паступае на разгляд камісіі. А ў 1929 годзе праца выходзіць асобным выданнем пад рэдакцыяй М.Я. Байко-

ва і Б.І. Эпімаха-Шыпілы. У зборнік увайшла лексіка 35 вёсак Ігуменскага павета (сучасныя Пухавіцкі, Чэрвеньскі і Смілавіцкі раёны). Усяго ў зборнік увайшло каля 9 тысяч слоў, многія з якіх уласцівыя толькі гаворкам Ігуменшчыны. Акрамя таго, у асобным слоўніковым артыкуле змешчаны фразеалагічныя звароты, напрыклад: лынды біць, козлы драць, балясы тачыць і інш. Устойлівых выразаў у «Краёвым слоўніку Чэрвеньшчыны» прыведзена каля двухсот: «Бяда бяды шукае», «Бяды не чапай, дык яна цібе ня зачэпіць», «Ня бяда, што адна, – а што дзве», «Лепей хлеб есці з вадою, чым булку з бядою», «Чужая бяда – людзям за вяселля». Між іншым, ніводнага з такіх выразаў у слоўніку сучасных чэрвеньскіх бібліятэкараў няма.

Запісаныя зусім нядаўна прыказкі і прымаўкі ўражваюць сваёй вобразнасцю, сапраўднай народнай філасофіяй, закладзенай у месце, напрыклад: «Як багаты памрэ, то і апошні з хаты прэ, а як бедны худачок – толькі конік ды дз'ячок», «Рукі пабрудзіш і вадой памыеш, а душу забрудзіш – мылам не адмыеш», «Няма хаты, а дзверы купляюць». Сціплы памерам зборнік уражвае змястоўнасцю, багаццем моўных фарбаў. Як мне падаецца, выданне падобнага кшталту – неад'емны дапаможны матэрыял у вывучэнні роднай мовы. Хіба не ўпрыгожаннем школьных урокаў на Чэрвеньшчыне можа стаць такое даследаванне?

Алесь
КАРЛЮКЕВІЧ

дзяўчаты пакажуць, на якіх палях трэба збіраць кветкі для вянка. З тым, з кім хочаце быць разам усё жыццё, трэба скокнуць, узяўшыся за рукі, праз вогнішча. Закаханы перад скачком звязваюць рукі ручніком, каб ніякая чароўная сіла не магла іх разлучыць. На святанні дзяўчаты ідуць таемна да Нёмана пускаць вянкi. Калі вянок паплыве – чакай сватоў, калі прыб'ецца да берага – давядзецца чакаць наступнага свята. А потым дзяўчаты скачуць у ваду ў «купальніках» з лісця ці зусім галюткія. Тут, хлопцы, не пазяхай! Калі высачыш месца купання ды схаваш дзявочае адзенне – выкуп твой. Вось такі купальскі «тэарызм».

Іншым днём моладзь Луна можа запрасіць у клуб ці музычную школу і заспяваць песню пра Луна. З мясцовым хлапчуком можа атрымацца і такая размова: «Адкажы мне, хто ты? – Беларусік смелы. – Сцяг які твой родны? – Бел-чырвона-белы. Герб маёй Радзімы – слаўная Пагоня. На ёй грозны рыцар Радзіму бароніць. Я яшчэ маленькі і вучуся ў школе, дзе пішу, чытаю на прыгожай роднай беларускай мове».

Луненская школа мае свой гісторыка-краязнаўчы музей. Экскурсаводы ў ім школьніцы Кацярына Казак, Гражына Саўко, Ганна Абухоўская. Яны з веданнем справы раскажваюць пра гісторыю ўзнікнення Луна і пра паходжанне гэтай назвы. Паказваюць зробленую з крэменю сякеру з адтулінай і раскажваюць, што такія сякеры і яшчэ многія іншыя вырабы ў каменным веку рабілі майстры ў недалёкіх ад Луна Краснасельскіх шахтах. Там быў цэлы вытворчы комплекс, які праіснаваў тысячы гадоў. Сучаснікаў здзіўляе, як правільна былі сканструяваны шахты, прадуманы спосаб здабычы, дасканаласць шахцёрскіх прыладаў.

Раскажваюць і пра ўладальнікаў Луны і яе другой часткі – Волі. У XVI ст. Луна належала каралеве Боне, якая прывезла з Італіі невядомыя літвінам відэльцы. Воля належала Сапегам. Пры Аляксандры Міхале Сапегу ў яго ўладаннях з'явілася бульба. Яго сын Францішак Аляксандр стаў ці не самым леген-

дарным з уладальнікаў Луны – Волі. Пражыўшы ўсяго 57 гадоў, ён прыняў удзел у паўстанні пад кіраўніцтвам Т. Касцюшкі, сабраў вялікую калекцыю каштоўнасцяў, старадрукаў, мастацкіх палотнаў, у 21 год атрымаў званне генерала артылерыі, адбіў каханку ў Напалеона Банапарты і быў узнагароджаны ордэнам Святога Станіслава. Адноючы за ноч ён прайграў 15 мільёнаў золатам. Зрабіў падарожжа ў кратэр Везувія, двойчы трапляў пад снежавыя лавіны ў Пірэнеях, за каліццяянаванне жаночых пацалункаў справядліва атрымаў тытул літвінскага казановы...

Касцёл Св. Ганны

Дзяўчынкі раскажучы і аб тым, як у гады вайны з фашыстамі за фарсіраванне Нёмана 7 воінам Чырвонай Арміі было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Імя аднаго з іх – Івана Шпармета носіць школа. Высокі навуковы ўзровень адказаў на многія гістарычныя пытанні можа забяспечыць настаўнік гісторыі кандыдат гістарычных навук Станіслаў Сільвановіч. Школьнікі абавязкова пахваляцца, што яны вельмі пасябравалі з амерыканскімі студэнтамі-валанцёрамі, якія ў 2005 г. прыязджалі ў Луна, каб прывесці ў парадак яўрэйскія могілкі. Бо Луна перад вайной было амаль цалкам яўрэйскім мястэчкам. Худзенькая і рухавая не па гадах баба Ліза, якая жыла на вуліцы М. Явара, можа доўга вадзіць цікаўных па вулачках Луна і раскажаць, хто ў якім доме жыў, чым займаўся... Бо былых жыхароў няма. 1549 яўрэй ад немаўляці да нямоглага старога немцы спачатку сагналі ў гета, потым вывезлі і забілі. Помніць баба Ліза апошняга ўладальніка Волі Казіміра Тарасевіча, у якога працавала ў маёнтку. К. Тарасевіч быў каман-

дзірам узвода Арміі Краёвай. Арыштаваны ў 1945 г., у лагеры працаваў фельчарам. На радзіму вярнуўся ў 1956-м.

Луна ёсць касцёл Св. Ганны і царква Іаана Хрышчэнніка. Ксёндз Люцыян Радомскі зацікаўлена збірае матэрыялы аб гісторыі мястэчка. Ад яго можна даведацца, што першы драўляны касцёл быў фундаваны каралевай Бонай у 1531 г. Паводле легенды Бона сваімі каралеўскімі ручкамі сама паклала першы камень у падмурак касцёла. Ён і цяпер ляжыць ля агароджы касцёла, любоўна абсаджаны кветкамі. Гледзячы на камень, можна толькі пазаздросціць сіле ка-

Царква Яна Прадцечы

ралевы. Праз некаторы час касцёл быў ужо мураваны. А ў XVIII ст. Станіслаў Аўгуст Панятоўскі фундаваў тут новы касцёл, які атрымаў сучасны выгляд у 1895 г. на сродкі князя Друцкага-Любецкага. У ксяндза Л. Радомскага ёсць альбом малюнкаў Вітольда Карпука, прысвечаны вясковай архітэктуры Панямоння, надрукаваныя Вітольдам Карпызам на друкаршчыні запісы аб Луне, матэрыялы пра апошняга ўладальніка Луна Эдварда Матэўша Ромэра і шмат іншых цікавых матэрыялаў.

Э. Ромэр быў знакамітым мастаком. Да найлепшых яго працаў належаць палотны «Пікет», «Вяртанне з хрэсьбінаў», «На варце», «Завіруха». Яго працы дэманструюцца ў Дзяржаўным музеі Варшавы, музеі мастацтва ў Вільні, у музеях Кракава і Каўнаса. Асабліва аякуецца ксёндз упарадкаваннем парэфіяльных могілак. На Луненскіх могілках знаходзіцца магіла невядомага салдата, на гранітнай пліце высечаныя ордэн Віртуці Мілітары, дата 1918–1920 і словы «Незнамаму абаронцу хрэсьць». Калі вы змучыліся ад падарожжа, то можаце адпачыць у лазні дзеда Ляво-

на. Потым, седзячы ля коміна, можна пачуць легенды пра Выспы Слез і Каханя на Нёмане ля Луна, пра ўласціваці каменя каралевы Боны, пра лілеі, што цвітуць у затоках ракі, пра камень з назвай Татарская шапка і яго таямнічае знікненне... Пры жаданні вы пачуеце, як дабіваліся людзі перайменавання вул. Камсамольскай у вул. Э. Ажэшка і што з гэтага атрымалася. Як з'явіўся памятны знак 1549 загінулым у гады вайны яўрэйам... Нап'ецеся бярозавага соку з мёдам.

Паблізу Луна многа цікавых мясцінаў і людзей. Так, у вёсцы Гудзевічы, што за 12 км ад Луна, жыў мудры беларускі настаўнік, на жаль, ужо былы дырэктар Гудзевіцкага літаратурна-краязнаўчага музея Алесь Мікалаевіч Белакоз. У музеі сабрана больш за 12000 экспанатаў, сярод якіх арыгіналы грамад апашняга караля Рэчы Паспалітай Станіслава Аўгуста Панятоўскага, адзіны ў свеце глобус на беларускай мове, адзіная ў Беларусі калекцыя двайных дываноў... Алесь Мікалаевіч раскрые вам сакрэты крэменю і гаючых ўласціваці медзі і розных зёлак. Яго жонка Вера Ігнатаўна навучыць ткаць паясы і імянныя гальштукі.

У Мількаўшчыне, што за 20 км ад Луна, нарадзілася Эліза Ажэшка. Вучні мясцовай школы шмат працавалі і, урэшце, дамагліся прысваення школе назвы – школа імя Элізы Ажэшка. Для гасцей дзеці з настаўнікамі падрыхтавалі шмат цікавых праграм.

...А рэкі Нёман і Вісла злучыліся Аўгустоўскім каналам. Нават на Аляксандрыіскай калоне ў далёкім Санкт-Пецярбургу Вісла і Нёман разам...

Лявоў КАРПОВІЧ,
в. Луна Мастойскага раёна
Фота Андрэя ДЫБОВСКАГА

Капіца на могілках

Традыцыі і сучаснасць

«Folk-Modern» – народныя песні forever?

«Фольк-мадэрн Беларусі» – «The Best», Мн., 2009, «Budzma»

Да шматлікай калекцыі беларускіх складанак за апошні час далучыліся ажно дзве, базаваныя на фальклоры, якія пры ўсім падабенстве маюць істотныя адрозненні: «Post-Folk» (разнастайныя сучасныя песні ў фальклорнай стылістыцы) і «The Best: Фольк-мадэрн Беларусі» (розныя віды апрацовак аўтэнтчнай песеннай спадчыны). Апошні дыск мы і прааналізуем, адразу звярнуўшы ўвагу на тое, што пры ўсіх сваіх вартасцях і хібах выданне захавала надзвычай высокі попытавы рэйтынг. Дый ці ж слухачу насамрэч да галавы праблемы абмежаванай стылістычнай прасторы гэтай калекцыі (вылучыўшы раздзелы «Post-Folk», «Фольк-Рэміксы» і «Фольк-Рок», выдаўцы неяк абышлі ўвагай «Паган-Метал», «Псеўда-Фольк», «Поп-Фольк», «Фольк-Авангард»), галоўнае – атрымаць вабны аўдыёпрадукт. І хоць адсутнасць навуковага прыняцця ў адборы матэрыялу б'яць дасведчаных адмыслоўцаў (калі «Палаца» ў альбоме густа, дык «Znich», «P.L.A.N.», «Ветях&Верас», «Guda», «ЯР» ды іншыя зноўку ў капусце), мы не будзем аспрэчваць перспектывы аматарскага выдавецкага доведу. Тым больш, калі ён мае фінансы і дае слушны плён.

Да вартасцяў, пэўна, можна залучыць настраёвае адзінства і стабільнасць альбома. Гэта той выпадак, калі можна казаць пра ідэальны вытвор пазітыўнага характару, дзе няма ні жарсцяў, ні расчараванняў; няма нейкіх загрузных асэнсаванняў або пустой весялухі. Ёсць толькі глыбокія мелодыі, якія вытрымалі стагоддзі народных пераасэнсаванняў, ды мудрыя словы абстрактнай народнай філасофіі пра царкоўку на гары, пра па-

хаванне стралы, пра іншыя спрадвечныя традыцыі, якія паўплывалі на кансалідацыю адметнага крывіцкага этнасу на карце Еўропы.

Аўтарытэт класічных адэптаў гэтай плыні ў Беларусі накітавалі гуртоў «Палаца», «Osimiga», збольшага «Стары Ольса», безумоўна, не выклікае сумненняў у іхнім майстэрстве ды плённасці творчых шуканняў, але правакуе пэўную перасцярогу, прымушае больш пільна прыглядацца да вынікаў. А яны, аказваецца, не такія бездакорныя, каб з альбома ў альбом падаваць іх у выглядзе пэўнага эталона.

Няўжо апрацоўкі беларускага фальклору «Палаца» настолькі ўзорныя, каб іх было ажно чвэрць праграмы, а «Troitsa» настолькі кволая, што на яе зусім не звярнулі ўвагі? Ці справа проста ў асабістых густах выдаўцоў, якія на што падсели, тое і даюць народу замест пэўнай аб'ектыўнай карціны беларускага фольк-мадэрну.

Ці возьмем пад увагу цікавы раздзел «Фольк-Рэміксы». Калі верыць выдаўцам, дык адно гурт «Стары Ольса» ў нас гэтым займаецца, бо ў раздзеле толькі дзве песні, і абедзве «ольсаўскія». Але, ці правамоцна залучаць да фольк-гурт, які базуе сваю творчасць на апрацоўках пераважна аўтарскай сярэднявечнай музыкі? Гэта канцэптуальная памылка. А што да праігнараваных: калі пра ды-дзэя Рэя Хвісевіча забыць прымусяла і без таго залішня ўвага да «Палаца», дык чаму абышлі ўвагай віртуозныя напрацоўкі Вячаслава Калацэя з ды-дзэем Сяргеем Цімонавым? А гурт «Logica Metro» хіба так ужо бясплённа апрацаваў песні дуэта «ЯР»?

Пра гэта можна было б не казаць, калі б альбом быў нашпигаваны пад завязку, але ж гэта не так. «Фольк-мадэрн Беларусі» апынуўся акурат той надзіва кароткай складанкай (крыху болей за сорок хвілінаў), забітай шэдэўрамі не такімі ўжо і ўзорнымі. Не верыце? Ну каго, як не цалкам непісьменны ў роднай мове народ, прадстаўляе такі беларускі фольк-мадэрн: «захлябнецца той, хто чуе гэтыя словы»? Гэтак і да раздзела «Фольк-трасянка» можна дайсці. І думай пасля такога «фольку», што тут бліжэй: або «захлябнецца той, хто слышкі гэтыя речі», або ўжо «захлябнецца той, хто чуе нашы словы».

Дый нельга абысці ўвагай факта, што нашы музыкі любяць павучаць у прэсе крытыкаў, як правільна пісаць пра музыку, асабліва грашаць гэтым «старавольсаўцы», дзе сабраліся «надзвычайныя адмыслоўцы, якім толькі і належыць правільнае асэнсаванне таго ж знакамітага «Полацкага шшытка», куды яны вечна падмешваюць нешта чужынскае як не з Усходу, дык хоць з Захаду», а вось альбом свой апошні (які і рэміксаваны трэк адтуль) назвалі запазычаным словам «Дрыгула», хоць прадкі называлі гэты танец проста, пасвойску «Дрыгуля». Дый што, ужо і фольк-прапагандысты загаварылі на роднай мове з акцэнтам? А гэта шлях да татальнага неўразумення роднай мовы ў фольку.

Праўда, пры адсутнасці навуковага падыходу ў адборы ўзораў кампетэнтнаму слухачу няздзіўна будзе адчуць чыёсьці жаданне паставіць свой густ вышэй за навуковы досвед. І падобны прыняццям так і выпінае з дадзенага выдання. Праўда, гэта не пазбавляе яго цікавых адкрыццяў. Такіх, напрыклад, як гурт «Граміцы» з іх пшчотнымі і глыбокімі песнямі «Пералёўцы» і «Ляцёў голуб».

Небеспадстаўным, але надта выпадковым падаецца і выбар персаналію ў дзялянку «Фольк-Рок». Тут мо LitvinTroll насамрэч трапіў у пік актуальнасці моманту, калі ягоны нэафолькавы альбом «Rock-&troll» біў усе рэкорды продажу

на першых прэзентацыйных канцэртах. А вось поспехі «Уніі» дазволілі ўжо прыкмеціць і пэўныя парадоксы іхняга таленту, калі ў прэсе з'явіліся здагадкі, з якой прычыны дзявочы голас лямантуе пра дзяўчыначку зпад крынічанькі, што «возьмуць яе людзі, а мне не будзе»?.. Мо нехта новы гімн лесбіянак у беларускім фальклоры знайшоў?..

Ну а англамоўная песня «Theodore's song» гурта «Vicious Crusade» была б да месца і ў складанцы беларускай метал-музыкі, і ў асабістых альбомах гурта, а як ілюстрацыя нашага мадэрнага фольк-жыцця выглядае нонсэнсам. Ці выдаўцы чакаюць светлага дня, калі нават фальклор беларускі будзе англамоўным, а народ беларускі «вапшчэ» замаўчыць і будзе здатны толькі на брудную фізічную працу?

Гэта тым больш здзіўна, калі ў складанку не трапілі песні сапраўднага караля нацыянальнага рок-экстрыма «Znich», фрагментарныя спробы гомельскага «Gods Tower» вярнуцца да роднай мовы (песня «Ухваля Сонца») дый ці мала іншых.

А так, калі не быць занадта прыдзірлівым, дык «нічово сібе дзісочэк» скляпацка кампанія «Budzma». Яго з поўным правам можна было б назваць «Шэдэўры паміраючага народа». Дый што: будзьма такім народам?

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КАБЫЛКА – 1) адна з дзвюх пласцінак з колцамі ў кроснах, да якіх падвешваюць ніты; 2) прыстасаванне для мяздрэння і галення скураў. Тое самае, што і калода.

«КАБЫЛКА» – традыцыйны танец, музычны памер 2/4, Тэмп умераны. Верагодна, сфармаваўся падчас калядавання (пераапраананне ў «кабылку»). Трое выканаўцаў станавіліся адзін за адным, нахіляліся ўперад і бралі пярэдняга за талію. На ўсіх зверху накідвалі гуньку (зрэбную поцілку). На галаву таму, хто стаяў першым, надзявалі шапку.

Выканаўцы рухаліся па коле, узгоднена прытопваючы ў рытм песні:

*А Васіль дарог не знае,
У кабылкі пытае.
А кабылка пад масток,*

*А ён яе
за хвосток.
Стой! Тпру,
мая міла,
Каб ты воза
не пабіла.*

Кабылка. Брагінскі раён,
в. Бярозка

Танец зафіксаваны падчас экспедыцыі ў Гродзенскай вобласці.

КАВАЛІ – майстры, якія займаліся коўкаю металу. У ста-

ражытнасці (прыкладна да XI–XIII стст.) адначасова былі гутнікамі – майстрамі па выплаўцы жалеза з балотнай або азёрнай руды, з якога потым выкоўвалі прылады працы, зброю, хатняе начынне, упрыгожанні і інш. У XIV–XVII стст. дыферынцваліся ў шэраг вузкіх спецыяльнасцяў: мечнікі, замочнікі (клубачнікі), рагатнікі, лучнікі, нажоўшчыкі ды інш.

Да канца XIX ст. кавалі працавалі часова ці пастаянна па найме ў гарадскіх кузнях. Пазней сталі набываць уласныя і асталёўваліся ў вёсках. Да канца XIX ст. у кожным павеце налічвалася да 50 сельскіх кавалёў. Звычайна працавалі з памочнікам-малатобойцам. Акрамя гарачай ці халоднай коўкі выконвалі зварку, загартоўку, а таксама слясарныя, бляхарныя, паяльныя ды іншыя працы.

Цяпер працуюць у майстэрнях СВК, рамантуюць сельгастэхніку, задавальняюць патрэбу ў неабходных вырабах, звычайна валодаюць і газа- і электразваркай.

«КАВАЛІ» – беларускі народны танец, зафіксаваны экспедыцыяй у 1980 г. у Свіслацкім раёне. Выконваецца двума мужчынамі, у некаторых элементах (удары рукой зверху ўніз па далоні другой рукі, якая ляжыць на калені сагнутай нагі, і наступнае згінанне корпуса ўперад) імітуюцца рухі каваля. Музыкальны памер двухдольны, тэмп умераны.

У 1982 г. балетмайстрам П. Свядловым на аснове народнага танца створаны сцэнічны варыянт, які выконваецца 5 юнакамі (магчымы і масавы варыянт).

Неспакойная статыстыка

За паўгода ў сталіцы адбылося больш за 360 пажараў. Загінулі 22 чалавекі, адзін з іх дзіця. Пажарныя аварыйна-выратавальнага падраздзялення МНС выратавалі 157 чалавек, эвакуявалі 2934.

Найбольш распаўсюджаныя прычыны пажараў:
– неасцярожнае абыходжанне з агнём;
– парушэнне правілаў эксплуатацыі электрасетак і электраабсталявання.

Мінскае гарадское ўпраўленне МНС нагадвае: будзьце ацярожныя з агнём, памятайце, што 99 % пажараў адбываецца ў выніку дзейнасці чалавека.

Свавольства дзіцячае – віна дарослая

У красавіку ў Цэнтр апэратыўнага ўпраўлення МНС па г. Мінску паступіла паведамленне пра пажар у адной з кватэр па вул. Анггарскай. Яшчэ да прыбыцця падраздзяленняў МНС з балкона кватэры, што гарэла, вадзіцель УП «Гарадская аварыйная служба» М. Шукан выратаваў дачку гаспадара кватэры: ён спусціўся з вышэйшага паверха. Прычынай пажару стала дзіцячая дураслівасць з агнём той самай выратаванай дзяўчыны, якую пасля аказання медыцынскай дапамогі адпусцілі дадому.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ, інспектар ЦРАНС